Vantaan kaupungin lausunto

Asia: Julkisten hankintojen tuottavuuden ja vaikuttavuuden kansallinen ohjaaminen ja strateginen kehittäminen
Valtiovarainministeriön asianumero: VN/35202/2023

1. Kansallisten kehittämis- ja neuvontapalvelujen nykytila

(Kysymys: Miten julkisten hankintojen kansalliset kehittämis- ja neuvontapalvelut toimivat nykyisin?)

Hankinta-Suomi-ohjelma on vahvistanut julkisten hankintojen strategista merkitystä, koonnut eri toimijoita yhteiseen kehittämiseen sekä tuottanut hankintayksiköiden käyttöön ohjeita, toimintamalleja, koulutuksia ja verkostoja. Julkisten hankintojen neuvontayksikön hankintayksiköille tarjoama yleinen hankintajuridinen neuvonta sekä Suomen Yrittäjien yrityksille tarjoama hankintaneuvonta ovat erittäin tarpeellisia.

Hankinta-Suomi-ohjelmassa on kehitetty viime vuosina useita julkisten hankintojen keskeisiä teemoja. Ohjelma on tuottanut käytännönläheisiä työkaluja esimerkiksi hankintojen strategiseen johtamiseen, hankintatiedon hyödyntämiseen sekä hankintaosaamisen kehittämiseen. Vastuullisuuden teemassa on kehitetty mm. hankintojen sosiaalisen vastuun huomioimista, hankinnoilla työllistämistä sekä vastuullisen toimitusketjun vaatimuksia ja valvontaa.

Hankinta-Suomen piirissä tuotetut materiaalit ovat olleet korkealaatuisia, mutta niiden jalkautukseen ja vaikuttavuuden osoittamiseen tulee panostaa nykyistä enemmän. Yksittäinen hyväksi todettu ja käytännönläheinen jalkauttamisen keino ovat olleet oppimisklinikat, joita on järjestetty mm. vastuullisuuden teemassa.

Nykyisen toimintamallin keskeisiä haasteita ovat tehtävien jakautuminen useille toimijoille, palvelujen hajanaisuus sekä määräaikaiseen hankerahoitukseen liittyvä jatkuvuusriski. Toimijoiden vastuut ovat osittain päällekkäisiä eikä koordinaatio ole selkeää. Tämä johtaa siihen, että palvelut eivät ole keskitetysti löydettävissä ja vastuut helposti hahmotettavissa.

Hankkeissa tuotettujen aineistojen ja palvelujen omistajuus, ylläpito, ajantasaisuus ja rahoitus eivät saa jäädä ratkaisematta hankekauden päättyessä. Esimerkiksi hankintayksiköille hyödyllisen KEINO-osaamiskeskuksen tuotosten hyödyntäminen ei ole kaikilta osin ollut riittävän tehokasta osaamiskeskuksen toiminnan päätyttyä vuonna 2024.

2. Tuen ja kehittämisen keskeiset tarpeet

(Kysymys: Millaista tukea julkisiin hankintoihin tarvitaan ja lisäksi mitä tulisi kehittää jatkossa?)

Kansallisen tuen tulee perustua hankintayksiköiden ja tarjoajien käytännön tarpeisiin. Tukea tulee kohdistaa etenkin toimijoiden arjessa käyttökelpoisiin malleihin ja työkaluihin sekä niiden jalkauttamiseen.

Kehittämisessä tulee painottaa erityisesti:

- hankintojen kokonaiskustannusten, tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden arviointia;
- hankintatiedon laatua, saatavuutta ja tietojärjestelmien yhteentoimivuutta;
- kilpailun ja markkinoiden toimivuutta sekä yritysten ja muiden yhteisöjen tasapuolisia osallistumismahdollisuuksia;
- hankintojen ja sopimusten johtamista koko elinkaaren ajan;
- ympäristö-, taloudellista ja sosiaalista vastuullisuutta, harmaan talouden torjuntaa, huoltovarmuutta, turvallisuutta, toiminnan jatkuvuutta sekä toimitusketjujen riskienhallintaa;
- hankintaan liittyvän tuote- ja sektorilainsäädännön toimeenpanoon ohjausta, tukea ja neuvontaa;
- digitalisaation ja tekoälyn hallittua hyödyntämistä sekä
- hankintoihin osallistuvien eri ammattiryhmien osaamisen pitkäjänteistä kehittämistä.

Kansallisten palvelujen tulee olla helposti löydettävissä ja muodostaa käyttäjän näkökulmasta selkeä kokonaisuus. Yhden luukun periaate voidaan toteuttaa palvelut kokoavana rakenteena ilman, että kaikkea asiantuntemusta keskitetään yhteen organisaatioon.

3. Kansallisen kehittämisen ja tuen järjestäminen

(Kysymys: Miten kansallinen kehittäminen ja tuki pitäisi järjestää tulevaisuudessa?)

Vantaan kaupunki kannattaa siirtymistä määräaikaisesta ohjelma- ja hankepohjaisesta kehittämisestä pysyvämpään toimintamalliin. Hankinta-Suomi-ohjelmassa muodostuneiden verkostojen, toimintamallien ja tuotosten jatkuvuus tulee turvata nykyisen ohjelmakauden päättyessä vuoden 2027 lopussa.

Kaupunki ei pidä uuden erillisen hankintaviraston perustamista ensisijaisena vaihtoehtona. Uuden viraston perustaminen edellyttäisi merkittäviä lainsäädännöllisiä, hallinnollisia ja taloudellisia järjestelyjä.

Kaupunki pitää tarkoituksenmukaisena pysyvää virastovetoista verkostomallia. Kansallisen kehittämisen ja yhteensovittamisen järjestämisvastuu osoitettaisiin yhdelle olemassa olevalle valtion viranomaiselle. Vastuun sisällöstä, toimivallasta, rahoituksesta ja suhteesta muiden toimijoiden tehtäviin tulisi säätää tai muutoin määrätä selkeästi. Kaupunki pitää tarkoituksenmukaisena, että valtiovarainministeriö vastaisi toiminnan strategisesta ja poikkihallinnollisesta ohjauksesta.

Toiminnalle tulee osoittaa riittävä ja ennakoitava rahoitus. Kehittämistyö tulee toteuttaa yhteistyössä valtion, kuntien, hyvinvointialueiden, muiden hankintayksiköiden, yritysten ja

muiden yhteisöjen sekä asiantuntijaorganisaatioiden kanssa. Palveluille ja tuotoksille tulee määritellä omistajuus sekä ylläpito- ja päivitysvastuut.

Kansallisessa kehittämisessä ja ohjauksessa on otettava huomioon kuntien itsehallinto sekä hankintayksiköiden erilaiset tehtävät, toimintaympäristöt ja hankintojen organisointitavat. Kuntien ja suurten kaupunkien käytännön hankintaosaamista tulee hyödyntää kansallisten toimintamallien, suositusten ja tietoratkaisujen valmistelussa. Nykyisten verkostotoimijoiden osaamista tulee pystyä hyödyntämään, jotta varmistetaan riittävä osaamisprofiili sekä monipuolinen ja ketterä kehittäminen.

Ennen järjestämismallia koskevan ratkaisun tekemistä tulee määritellä toiminnan tehtävät, tavoitteet, toimivalta, eri toimijoiden vastuut, rahoitus, palvelujen omistajuus sekä vaikuttavuuden arviointiperiaatteet. Organisaatiorakenteen tulee perustua määriteltyihin tehtäviin. Kehittämisen ja neuvonnan palvelut tulee pitää erillään valvonnasta ja yhteishankinnoista.

Järjestämismallin valmistelussa tulee lisäksi seurata Euroopan komission hankinta-asetusehdotuksen käsittelyä ja arvioida mahdollisen lopullisen EU-sääntelyn vaikutukset kansallisiin ohjaus-, raportointi- ja hallintorakenteisiin.

4. Muuta lausuttavaa

Vantaan kaupunki pitää julkisten hankintojen pitkäjänteistä kansallista kehittämistä tärkeänä. Kansallisen kehittämisen ja tuen tulee edistää julkisten varojen tehokasta käyttöä, laadukkaita, vastuullisia ja kestäviä hankintoja, huoltovarmuutta, turvallisuutta sekä toimivia markkinoita. Hankintoja kehitettäessä tulee välttää hankintayksiköiden ja tarjoajien hallinnollisen taakan tarpeetonta lisäämistä.

Hankinnoille asetettavia kansallisia tavoitteita tulee arvioida kokonaisuutena ja priorisoida. Velvoittava sääntely, kansalliset suositukset ja vapaaehtoiset kehittämistavoitteet tulee erottaa selkeästi toisistaan.

Hankintojen tuottavuutta ei tule arvioida ainoastaan hankintahintojen tai kilpailutusprosessin kustannusten perusteella. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon hankinnan koko elinkaari, hallinnolliset kustannukset, laatu, sopimuskauden toteutuminen, markkinavaikutukset sekä hankinnalla saavutetut toiminnalliset ja yhteiskunnalliset hyödyt.

Hankintatiedon keräämisen tulee perustua mahdollisimman pitkälle olemassa oleviin tietovarantoihin ja automaattiseen tiedonsiirtoon. Päällekkäisiä raportointivelvoitteita ja tarpeetonta hallinnollista taakkaa tulee välttää.

Vantaan kaupunki pitää tärkeänä, että jatkovalmistelu toteutetaan avoimesti ja yhteistyössä erilaisten hankintayksiköiden, yritysten ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa.

Tämä lausunto on valmisteltu yhteistyössä Helsingin kaupungin kanssa. Lausunto on luonnosvaiheessa. Vantaan kaupunki toimittaa lopullisen lausunnon kaupunginhallituksen 1.12.2026 kokouksen jälkeen.